

ת ו ל ד ו ת
יהודי גרמניה

בעת החדשה

א

מסורת

והשכלה

-1600

1780

תולדות יהודי גרמניה בעת החדשה

כרך א: מסורת והשכלה

1780-1600

פרויקט של מכון ליאו בק

תולדות יהודי גרמניה בעת החדשה

הועדה המייעצת

יוסף חיים ירושלמי, יעקב כ"ץ ז"ל, ורנר א' מוסה, יורגן קוקה, יהודה ריינהרץ,
ריינהרד רירוף, איסמר שורש, פריץ שטרן

מתאם

פרד גרובל ז"ל

כרך א

מסורת והשכלה

1780-1600

כרך ב

אמנציפציה ואקולטורציה

1871-1780

כרך ג

אינטגרציה תוך פולמוס

1918-1871

כרך ד

התחדשות וחורבן

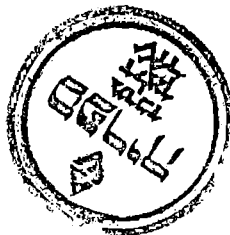
1945-1918

תולדות יהודי גרמניה בעת החדשה

עורך: מיכאל מאיר
עורך מישנה: מיכאל ברנר

כרך א
מסורת והשכלה — 1780-1600

מאת
מרדכי ברויאר • מיכאל גרץ
תרגמה רעיה נטנברוק־גינצברג

מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל
ירושלים

Originally published in German under the title
Deutsch-Jüdische Geschichte in der Neuzeit
English edition: *German-Jewish History in Modern Times*

Edited by Michael A. Meyer
and Michael Brenner, assistant editor
Copyright © 1996 Leo Baeck Institute

המערכת המדעית

פרופ' ישעיהו גפני (יו"ר), צבי יקותיאל, פרופ' ג'רמי כהן,
פרופ' רוברט ליברלס, ד"ר מנחם מור, פרופ' שמואל פיינר, פרופ' יוסף קפלן
מרכזת המערכת: מעין אבינרי־רבהון

עריכה לשונית: ישראל רונן
התקין והביא לדפוס: יצחק כהן
מרכזת הסדרה: טליה יקיר

ספר זה ראה אור בסיוע
משרד המדע, התרבות והספורט

© Copyright by The Zalman Shazar Center for Jewish History, Jerusalem

Printed in Israel, 2000

מסת"ב 965-227-146-2

Catalogue No. 185-463 מספר קטלוגי

© כל הזכויות שמורות למרכז זלמן שזר לתולדות ישראל, תשס"א

אין להעתיק או להפיץ ספר זה או קטעים ממנו, בשום צורה ובשום אופן, אלקטרוני או מכני,
לרבות צילום או הקלטה, ללא קבלת אישור בכתב מהמוציא לאור.

סדר ועימוד ממוחשב: מרכז זלמן שזר

לוחות: מכון האופסט שלמה נתן; הדפסה: דפוס גרפית ('גרף חן') בע"מ

כולם בירושלים

תוכן העניינים

9	הקדמה לארבעת הכרכים מאת מיכאל מאיר
13	מבוא מאת מרדכי ברויאר

פרולוג: ימי הביניים היהודיים

מאת מרדכי ברויאר

18	1. ראשיתו של היישוב היהודי
20	2. הכנסייה, המדינה והכלכלה
24	3. התרבות והקהילה ביהדות אשכנז בראשיתה
27	4. מסע הצלב הראשון והתמורות שחלו בעקבותיו
39	5. פריחה רוחנית ושגשוג חיי הקהילה באשכנז
46	6. הרעת המצב החוקי, רדיפות וגירושים
58	7. חייהם הפנימיים של היהודים בימי הביניים המאוחרים
62	8. הומניזם ורפורמציה
73	9. הקהילה היהודית במאה הט"ז
77	10. אחרית דבר ומבט לעתיד

חלק ראשון

העת החדשה המוקדמת ותחילת המודרנה

מאת מרדכי ברויאר

81	פרק ראשון: ראשית העת החדשה
82	1. המצב בתחילת המאה הי"ז
86	2. האירועים בפרנקפורט ע"ג מיין
92	3. היהודים במלחמת שלושים השנה
94	4. השפעת מאורעות שנת 1648
98	5. קליטת היהודים בבראנדנבורג-פרוסיה

100	פרק שני: יהודי החצר
100	1. יהודי החצר בכלכלה ובחיים המדיניים
111	2. יהודי החצר והקהילה היהודית
115	3. המשמעות ההיסטורית של יהודי החצר
119	פרק שלישי: היהודים בעידן המרקנטיליזם והאבסולוטיזם המוקדם
119	1. ענפי מסחר ומרכזי מסחר של יהודים
125	2. הסדרת הקיום היהודי על פי צווי המושלים
134	פרק רביעי: המיעוט היהודי במדינת האבסולוטיזם הנאור
134	1. המדיניות כלפי היהודים במאה הי"ח
142	2. בין נוצרים ליהודים
152	פרק חמישי: קהילה, חברה וחיי משפחה
152	1. הנהגת הקהילה והרבנות
157	2. מוסדות ואגודות
160	3. החיים בקהילה ובמשפחה
167	4. חינוך
170	5. מתחים וסכסוכים
173	6. היהודים באזורים הכפריים
176	פרק שישי: איגודי בני המדינה היהודים
176	1. הארגון של איגודי בני המדינה היהודים
183	2. מוסדות הרבנות של איגודי המדינה
186	3. התפתחויות מאחרות

189	פרק שביעי: חיי דת ורוח
189	1- מרכזי התורה
194	2. ספרות רבנית
197	3. ספרות יידיש-מערבית
200	4. בתי דפוס עבריים
203	5. הזרם המיסטי

206	פרק שמיני: לקראת חילוף העתים
206	1. תנועת השבתאות
210	2. ניצני גישה מדעית בין הרבנים
214	3. צעדים ראשונים אל עבר העולם הלא-יהודי
218	4. בעיות חברתיות בתוך הקהילה ובשוליה
224	5. האוטונומיה של הקהילה היהודית הולכת ופוחתת
228	6. התרופפות פנימית של סמכות הרבנים והנהגת הקהילה

חלק שני
ההשכלה היהודית
מאת מיכאל גרץ

235	פרק תשיעי: ניצני ההשכלה
235	1. תנאי רקע
242	2. דרכי התחברות (Soziabilität) חדשות
252	3. הפילוסופיה של ההשכלה והדת היהודית

262	פרק עשירי: ההשכלה כתופעה סוציו-תרבותית
262	1. חוגו של מנדלסון
270	2. מפעל תרגום התנ"ך של מנדלסון
277	3. חילון השפה העברית
288	4. תודעתם העצמית של המשכילים בראי האוטוביוגרפיה

295	פרק אחד-עשר: העימות ככוח מחולל תמורה
295	1. הסכמה ודחייה
305	2. פנייה לפתרונות קיצוניים
314	פרק שנים-עשר: השכלה וחינוך
314	1. הנחות פדגוגיות
323	2. בתי הספר החדשים
331	אחרית דבר מאת מיכאל גרץ
337	רשימת הקיצורים
339	סקירה ביבליוגרפית
349	לוח תאריכים
353	מקורות התמונות
355	מפתחות

הקדמה לארבעת הכרכים

זמן קצר לאחר הקמתו של מכון ליאו בק, לפני למעלה מארבעים שנה, הצהיר היו"ר השני של ההנהלה הבין-לאומית, ד"ר זיגפריד מוזס, כי "מטרתו הסופית" תהיה כתיבת היסטוריה מקיפה של היהודים בגרמניה. הוא צפה באופטימיות, שבתוך ארבע או חמש שנים תופקד המלאכה בידי קבוצת היסטוריונים. למעשה נדרש יותר מדור להגשמת מטרתו, וגם כרכים אלה אינם מתיימרים להוות סוף פסוק. המכון, באמצעות מרכזיו בירושלים, בלונדון ובניו-יורק ובאמצעות חוג חוקרים הקשור אליו בגרמניה, ממשיך במפעלו המחקרי גם בשעה שלמחקר תולדות יהודי גרמניה יש נציגים רבים באוניברסיטאות ובמכוני מחקר, והם מגלים מקורות חדשים ומגיעים לתוכנות חדשות. עם זאת, התברר יותר ויותר, לאור ריבוי הספרות המחקרית בתחום, כי יש צורך בכתיבת עבודת סינתזה מקיפה, שתשקף את מצב המחקר כיום וגם תציג את הדברים לפני הקורא הכללי.

כבר בשנת 1972 ניסה פרופ' יעקב טורי מאוניברסיטת תל-אביב להתחיל בכתיבת "היסטוריה מקיפה של היהודים בגרמניה", אשר תינק מן המחקר שנעשה בשני הדורות הקודמים ותשאף ל"נקודת ראות חדשה על התפתחות דפוסי החיים היהודיים בגרמניה". במסגרת מפעלו השאפתני, שהיה אמור לכלול את כל תולדותיהם של היהודים בגרמניה, תוכננו תשעה כרכים ויותר משלושים כותבים. ואולם הדבר לא יצא אל הפועל בשעתו. 14 שנים לאחר מכן הציעה פרופ' לוי דיוביץ המנוחה, בישיבת ההנהלה של מכון ליאו בק בניו-יורק, לחבר יצירה קולקטיבית דומה, והוחל בתהליך שהביא לכתיבתם של ארבעת הכרכים האלה, המרחיבים את היריעה ועוסקים בכלל היהודים דוברי הגרמנית באירופה המרכזית ומתמקדים בתקופה המתחילה בשנת 1600. שלוש ישיבות של היועצים עם הכותבים, שהתקיימו בירושלים, בניו-יורק ובברלין, יחדו לדיונים על הבעיות שמעורר הפרויקט. בדיונים, שהיו לא אחת ערים, גובשה בהדרגה תפיסה רעיונית כוללת לכרכים הללו, שהיו אמורים מלכתחילה להיכתב כמפעל משותף.

ככמה נושאים הגענו להסכמה בקלות. למרות ההוריה המהממת של השואה, שהביאה את הקורות שאותן אנו מספרים כאן לסימן הטראגי, היינו נחושים בדעתנו שלא להסתכל בהן מבעד לעדשה זו. לא רצינו שחוכמה שלאחר מעשה תטה את שיפוטנו לגבי תקוות שנרקמו בעבר. עם זאת, החלטנו גם שלא להמעיט בתפקיד שהיה לאנטישמיות במשך כל תולדותיהם של היהודים במדינות גרמניה. צרכים היינו להגיע

להכרה, כי המוטיב המנחה של סיפורנו יהיה המסלול המוליך מן האמנציפציה עד להקאתם של היהודים מתוך החברה ולחורבנם.

גם הסכמנו, כי קורותיהם של יהודי גרמניה משמשות שלב הן בהיסטוריה של היהודים והן בהיסטוריה של הגרמנים. לפיכך ניסינו לתארן משתי הפרספקטיבות הללו. הקשרים שבין יהודי גרמניה לאחיהם במקומות אחרים, למרות שנחלשו לעתים והיו טעונים באמביוולנטיות, מעולם לא נותקו לחלוטין ואף התחזקו בתקופות מסוימות. הקשרים שבין גרמניה ליהודיה הלכו והתהדקו בחלק גדול מן התקופה שאנו דנים בה, שכן האמנציפציה וההתקרבות אל התרבות הגרמנית נמשכו והדרכים נפרדו רק בסופה. בתחילת דברינו ניצבים היהודים כשהם מופרשים מסביבתם הלא־יהודית וההיסטוריה התרבותית שלהם כלולה בחלקה הגדול בתוך מסורתם. לאחר מכן, בעיקר במאה הי"ח, מתחילה ההיסטוריה שלהם לספר את קורות השתלבותם בסביבה הגרמנית, הן מבחינה תרבותית והן מבחינה מדינית, ולפיכך חלק גדול מתולדותיהם הוא תיאור יחסיהם עם העולם הסובב אותם.

נחלקנו מעט בדעותינו בשאלה: באיזו מידה יש לשים דגש על תיאור החיים היהודיים הפנימיים, שהמשיכו להתקיים בדפוסים דתיים ותרבותיים שהותאמו בדרכים שונות לנסיבות המודרניות. האם צריכים אנו להתמקד בקהילה היהודית – על ביטוייה הדתיים, האידיאולוגיים והתרבותיים – או שמא ביהודים הבודדים אשר תפסו מקום חשוב בהיסטוריה הגרמנית, אף־על־פי שבמקרים רבים הם כלל לא ראו את עצמם כיהודים? הגענו למסקנה, ששני ההיבטים ראויים לתשומת לב. מן הראוי לתת יותר את הדעת על תולדות חייה הפנימיים של יהדות גרמניה, ועם זאת יש גם להסביר ביתר הרחבה את התפקיד יוצא הדופן שמילאו היהודים בחיי התרבות של גרמניה וליצור שיווי משקל ביניהם. בעת הדיון ביהודים אשר תפסו מקום בולט, הפנינו את תשומת הלב במיוחד אל טיבה של זהותם היהודית, תוך כדי שימת לב לשרידיה של זהות זו אפילו אצל אלו שעזבו את היהדות אך המשיכו במידה רבה להיחשב יהודים.

בדיונינו הוסכם על שמונה תחומים שידרשו טיפול בכל כרך: דמוגרפיה, מעמד מדיני וחוקי, מבנה חברתי־כלכלי, יחסים בין יהודים ללא־יהודים, חיי המשפחה, הקהילה היהודית, הדת היהודית והתרבות היהודית, והשתתפות היהודים בחיי החברה הכללית. התחומים הללו נידונים בכל אחד מן הכרכים בדרך זו או אחרת. ביקשנו גם לייעד תשומת לב לתחומים שהזנחנו עד כה ובמיוחד לתפקיד האישה היהודייה ולתולדות היהודים באזורים הכפריים – שכן הם היו הרוב בחלקה הגדול של התקופה שאנו עוסקים בה.

שאלות של גיאוגרפיה ושל חלוקה לתקופות הפכו לבעיות קשות. בעוד שבתחילת סיפורנו היו היהודים דוברי הגרמנית חלק מן הקיסרות הרומית הקדושה, הרי שבמרוצת המאה הי"ט השתנו תולדותיהם בהתאם לארצות מגוריהם. לפיכך התלבטנו במשך

זמן־מה אם לצמצם את תיאורנו, לפחות לאחר שנת 1871, לגבולותיו של הרייך השני. בסופו של דבר החלטנו לעשות את מלאכתנו על דרך ההרחבה וכללנו בעקיבות את האזורים דוברי הגרמנית של הקיסרות ההבסבורגית, במיוחד בהקשר של התפתחויות התוצות גבולות מדיניים: תנועות כמו אנטישמיות וציונות, והשתתפותם של יהודים בחיי התרבות הגרמנית.

אף־על־פי שאפשר להביא נימוקים להתחלת סיפור תולדותיהם של יהודי גרמניה בשנת 1648, עם תום מלחמת שלושים השנה, או ב־1671, עם התיישבותן של חמישים משפחות שגורשו מווינה בתחום המימשל של ברנדנבורג, מתחיל עיקר סיפורנו דווקא בראשית המאה ה־19. בתקופה זו החלו תהליכים דמוגרפיים ומדיניים משמעותיים אשר שינו בהדרגה את פני החיים היהודיים והפכו אותם מימי־ביניים למודרניים. פרולוג רחב יריעה מסביר את הרקע להתפתחויות הללו. כרך א' מסתיים בשנת 1780, ערב התהליך הממושך של האמנציפציה, הממלאת תפקיד מרכזי בכרך ב'. ואולם מן הראוי לציין, שהגבולות הכרונולוגיים בין הכרכים אינם מוחלטים. תנועת ההשכלה היהודית, אשר החלה לקראת אמצע המאה ה־18, לא נסתיימה בשנת 1780. כללנו אפוא גם את שלביה המאוחרים יותר בכרך א', והתחלנו את ההיסטוריה התרבותית של יהודי גרמניה בכרך ב' בהתפתחויות שבאו בעקבות ההשכלה, אך לא היו עוד חלק בלתי נפרד ממנה. כך עשינו גם בכרכים האחרים. לא שמרנו על גבולות כרונולוגיים נוקשים כאשר ההיגיון של הצגת הנושא דרש יצירת חיבורים שמעבר להם.

עמד לנגד עינינו קהל קוראים רחב, המורכב ממחנכים, קוראים מן השורה, וכן היסטוריונים עמיתים העוסקים בתולדות גרמניה או בתולדות היהודים. השתדלנו להמעיט בהערות ככל האפשר, והשתמשנו בהן בעיקר כדי לזהות מקורות ראשוניים שנעשה בהם שימוש בתוך הכתוב. המדור הביבליוגרפי שבכל כרך מיועד לתת לקורא סקירה מוערת של הספרות המשנית החשובה, בעיקר מן הזמן האחרון, והקוראים החפצים להרחיב בנושא מסוים יוכלו לעיין בה. לא ניסינו ליצור ביבליוגרפיה מקיפה. ולבסוף, בפגישותינו הוחלט כי אף שמפעלנו זה הוא משותף, יוכל כל מחבר או מחברת לדבר בקולו (או בקולה) בלא שהעורכים ינסו ליצור טון אחיד. התוצאה היא מידה רבה של שוני הן בגישה והן בסגנון, ואולם אנו מקווים שההצגה היא הרמונית. על אף מודעותנו האנליטית ביקשנו לספר סיפור רצוף שירתק את הקורא.

כעורך כללי ברצוני להודות לאלה שסייעו בעיצוב התפיסה ובהוצאה לפועל של פרויקט זה. בזכות התערבותו של ארנסט קרמר יכולתי כבר בשלב מוקדם לפגוש את וולפרם מיטי מהוצאת פרופילייין בברלין, שנתן לי עצה מועילה. פרופ' הנרי פיינגולד, שערך חמישה כרכים על תולדות יהודי אמריקה, תרם לי מנסיונו. חברי הוועדה המייעצת של הפרויקט, ששמותיהם מצוינים בשער הספר, היו כולם לעזר, נתנו עצה וקראו פרקים

בודדים. מתוכם ברצוני לציין בהערכה מיוחדת את הפרופסורים יעקב כ"ץ ז"ל וריינהרד רורוף. לא זו בלבד שכל אחד מהם קרא דפים רבים מתוך כתב-היד והעיר את הערותיו, אלא גם השתתף באופן פעיל בכל מהלך הפרויקט. מהם שאבתי כוח רב לעבודת העריכה. לעונג הוא לי להביע בשם המחברים הערכה לאנשים הבאים, שבנוסף על הכותבים והיועצים קראו כל אחד לפחות פרק אחד מאחד הכרכים, ובמקרים מספר אף הרבה יותר: אריה סגל, עמוס פונקנשטיין ז"ל, יעקב טורי, ג'פרי סמונס, אריק לינדנר, ורנר ט' אנג'רס, מריון קפלן, גיא שטרן, יהויקים כוכבי, מיכאל ברֻקה ויוסף ולק. תודות גם לאן מילין, שביצעה במסירות עריכה ומשימות טכניות שונות.

התמזל מזלנו והפרויקט שלנו זכה לעידוד מאישים בולטים וממוסדות בגרמניה. הודות למאמציו של המתאם, ד"ר פרד גרוּבל ז"ל, שהנחה את הפרויקט למן ההתחלה, קיבלנו מענק מימון התחלתי מהבנק המרכזי של גרמניה, אשר שם מצאנו תמיכה נלהבת אצל הרמן י' אַבס המנוח, ולאחר מכן, מימון גדול יותר מקרן פולקסוואגן ומהמשרד למחקר וטכנולוגיה של ממשלת גרמניה. עוד מענק קטן קיבלנו מקרן הזיכרון לתרבות יהודית, וג'רלד מאיר ז"ל תרם את הייעוץ המשפטי. ברצוני גם להודות לרחל פרץ ולסגל של מרכז שזר על עזרתם הנדיבה בהכנת המהדורה העברית.

אני תב תודה מיוחדת לפרופ' מיכאל ברנר, שמאז 1993 שימש עזר כנגדי כמעט בכל פרט של הפרויקט. בנוסף על כך הוא נטל על עצמו את עיקר האחריות לאיסוף התמונות ודאג להכנת המפות (ששורטטו בידי ג'ון הולינגסוורת' מאוניברסיטת אינדיאנה) ולחיבור הרשימות הכרונולוגיות.

בשנת 1845, בהקדמה לאחת מיצירות המחקר החשובות שלו, כתב יום טוב ליפמן צונץ, מניח היסוד ל"חוכמת ישראל", כי תקוותו היא שיימצאו לספרו גם "קוראים שיקראו בו ולא רק שירפרפו בו". כך גם אנו, יוצרי ספר הקורות הזה, מקווים שיימצאו לו קוראים שישקעו בנבכי כרכיו ויצליחו למצוא בהם בבואה רבת-פנים של תולדות יהודי גרמניה בעת החדשה.

מיכאל מאיר

מבוא

מאת מרדכי ברזיל

כתיבת היסטוריה והעיון בה אפשריים ויעילים רק במסגרת תיחום זמן היסטורי וקביעת עידינים היסטוריים. אלא שלא ניתן כמעט לקבוע במדויק תחילתה של תקופה וסופה בדור מסוים, לא כל שכן בעשור מסוים. חלוקת ההיסטוריה לתקופות של מאה שנה כל אחת היא חלוקה מלאכותית – לא תהליך שקבעה ההיסטוריה עצמה – ונועדה לסייע בתפיסת מהלך ההיסטוריה ובסקירתה בראייה מקיפה.

את תחילתם של ימי הביניים בתחום ההיסטוריה היהודית באשכנז מציינים האיזכורים המוקדמים ביותר של יהודים ושל מסמכים בעלי תוכן יהודי. בעייתית יותר היא השאלה: מתי לקבוע את סיומם של ימי הביניים היהודיים? אפי' ימי הביניים היהודיים ותחילת גבולות הזמן שלהם נחקרו לא אחת. כן התעוררה השאלה: באיזו מידה ניתן בכלל להשתמש במונחי הזמן המקובלים בתיאור ההיסטוריה הכללית – ימי הביניים, העת החדשה המוקדמת והעת החדשה – כשדנים בהיסטוריה היהודית? היינריך גרץ, ההיסטוריון היהודי בן המאה ה"ט, קבע, שההיסטוריה היהודית אינה מכירה ימי ביניים במובן השלילי של המילה, כלומר, 'עידן חשוך' בין העולם העתיק לעת החדשה. המחקר המאוחר יותר חזר ועסק בשאלה זו, אך לא הצליח להגיע לתוצאה שהתקבלה על דעת הכול.¹

אמנם יהודי גרמניה נמנעו בדרך כלל, בניגוד ליהודי ספרד, מעיסוק במדעים כלליים

1 ראה: Heinrich Graetz, *Geschichte der Juden*, vol. 5, Leipzig 1909⁴, p. XVII; השוה הג'ל: 'Die Construction der jüdischen Geschichte. Eine Skizze', *Zeitschrift für die religiösen Interessen des Judentums*, 3 (1846), p. 361. עיין גם: חיים הלל בן-ששון, 'מהם ימי ביניים יהודיים?', רצף ותמורה, תל-אביב 1984, עמ' 359–378; יעקב כ"ץ, 'ימי הביניים של ההיסטוריה היהודית', מ' בר-אשר (עורך), מחקרים במדעי היהדות, ירושלים 1986, עמ' 209–225; ח"ו דימיטרובסקי, 'האם יש ימי ביניים יהודיים?', שם, עמ' 257–265. ראה גם: A. Sharf, 'Jews in Byzantium', in: C. Roth (ed.), *The Dark Ages, 711–1096*, New Brunswick, NJ 1966, p. 49; Michael A. Meyer, 'Where Does the Modern Period of Jewish History Begin?', *Judaism*, 24 (Summer 1975), pp. 329–338; Jacob Katz, 'The Turning Point of Modern Jewish History: The Eighteenth Century', Ruth Kozodoy, David Sidorsky & Kalman Sultanic (eds.), *Vision Confronts Reality*, Rutherford, NJ 1989, pp. 40–55

בארבעת הכרכים של **תולדות יהודי גרמניה בעת החדשה** מציג צוות חוקרים מהשורה הראשונה דיוקן חי של ההיסטוריה היהודית בארצות דוברות גרמנית במשך כארבע מאות שנה. במסגרת סקירה היסטורית מקיפה של הקיום היהודי במרכז אירופה מהמאה השבע־עשרה ועד השואה, נחקר המארג השלם של עבר מרתק זה. הסדרה עוסקת במגוון רחב של נושאים: חיי דת ותרבות, דמוגרפיה, פוליטיקה, חוק ומעמד חברתי־כלכלי, יחסים בין יהודים ללא יהודים ומקומם של היהודים בהקשר הרחב של ההיסטוריה האירופית. בכל כרך מאמר ביבליוגרפי המפנה את הקוראים אל הספרות המשנית החשובה ביותר, לוח כרונולוגי הכולל את הנושאים העיקריים שנדונו וסדרה של מפות ואיורים.

עד שלהי ימי הביניים נעשתה מרכז אירופה (אשכנז) מרכז חשוב ורב השפעה עבור הפזורה היהודית בזכות שילוב של ארגון קהילתי יחיד במינו, מסורות ומנהגים מיוחדים, ומורשה הרואית של מוות על קידוש השם. הפרולוג בכרך הראשון מספק רקע חיוני על יסודות אלה בימי הביניים.

כרך זה, **מסורת והשכלה, 1600–1780**, מתמקד בעולם היהודי במרכז אירופה מראשית המאה השבע־עשרה, תחילת התקופה המודרנית, עד 1780, זמן תחילתו של מאבק ממושך לאמנציפציה של היהודים.

תולדות יהודי גרמניה בעת החדשה, המקיף את המחקר העדכני ביותר בנושא, הוא הישג בעל ערך עבור היסטוריונים ומחנכים, ומקור הכרחי לכל קורא השואף להבין את המורשה המיוחדת במינה של העם היהודי במרכז אירופה.

הסדרה היא פרויקט של מכון ליאו בק, שנוסד ב־1955 בירושלים, לונדון וניו־יורק, לשם קידום חקר היהודים בארצות דוברות גרמנית.

מרדכי ברויאר הוא פרופסור אמריטוס בהיסטוריה יהודית של ימי הביניים והתקופה המודרנית באוניברסיטת בר־אילן.

מיכאל גרץ הוא דקטור בח' Hochschule für Jüdische Studien בהיידלברג.

מיכאל א' מאיר הוא פרופסור בקתדרה ע"ש Adolph S. Ochs בהיברו יוניון קולג' בסניסינטי והנשיא הבינלאומי של מכון ליאו בק.

מיכאל ברנר הוא פרופסור להיסטוריה ותרבות יהודית באוניברסיטה של מינכן.

על העטיפה: לבוש מסורתי יהודי ב־Worms במאה השש־עשרה.

באדיבות Hessische Landes- und Hochschulbibliothek בדרמשטט

עיצוב העטיפה: גדעון דן

